

TOIMITUSJOHTAJA SÄÄTIÖSSÄ

Moni säätiö miettii parhaillaan, ottaako käyttöön uuden säätiölain mukainen ”toimitusjohtaja” vai jatkaako ”asiamiehellä”. Neuvottelukunta pyysi riippumatonta säätiöasiantuntija OTL Juha Viertolaa selvittämään, mitä toimitusjohtaja säätiölle oikeastaan merkitsee. Viertola suosittelee selvityksessään varsinkin varakkaampia apurahasäätiöitä ja suuria toiminnallisia säätiöitä valitsemaan toimitusjohtaja-toimielimen työsuhteisen ”asiamiehen” sijaan.

Säätiön hallinto ja johto

Säätiölaissa määritellään säätiön johto, säätiön johtoon kuuluvat toimielimet sekä toimielinten välinen yleinen toimivaltajako. Säätiölain mukaan säätiöllä on aina oltava hallitus. Säätiön säännöissä voidaan määrätä, että säätiöllä on hallituksen lisäksi hallintoneuvosto. Säännöissä voidaan myös määrätä, että säätiöllä on tai voi olla toimitusjohtaja.

Säätiölain perusteella säätiöllä ei ole pakko olla toimitusjohtajaa tai hallintoneuvostoa. Säätiön johtoon kuuluvat hallitus sekä säätiölaissa ja säännöissä määritellyt toimitusjohtaja ja hallintoneuvosto. Säätiö ei voi tätä lakiin perustuvaa johdon määrittelyä tehdä itse, koska säätiölain tarkoituksena on ollut selventää ja osin yhdenmukaistaa säätiöiden hallintorakenteita.¹ Säätiölain säännökset johdon vastuista ja velvoitteista koskevat vain säätiölain mukaista hallitusta, toimitusjohtajaa ja hallintoneuvostoa.

Säätiöllä voi olla muitakin organisaatioon kuuluvia elimiä, joiden oikeudet, vastuut ja velvoitteet määritellään säätiön säännöissä. Näiden muiden toimielimien toiminta sisältyy hallituksen ja muun lakisääteisen johdon huolellisuus- ja valvontavelvollisuuden piiriin.

Johdon tehtävien ja toimivallan määrittely eri toimielinten välillä tulisi tehdä niin selkeästi säätiön säännöissä, että ulkopuoliset voivat luottaa kunkin toimielimen toimivaltaan. Sama koskee myös varsinaisen johdon ulkopuolisten elimien toimivallan, tehtävien ja vastuiden määrittelyä. Tätä määrittelyä voidaan tehdä tarkemmin myös sääntöjä alemmanasteisissa säännöstöissä (esimerkiksi ohjesäännöt). Säätiölaki antaa säätiön perustajalle melko laajan mahdollisuuden määrätä säännöissä toimielinten välisestä suhteesta, tehtävänjaosta ja toimivallasta – lain asettamissa rajoissa.

Säätiölain hallintoa ja johtoa koskevat säännökset ja määräykset vastaavat pääsääntöisesti osakeyhtiölain ja muun yhteisölainsäädännön (pl. yhdistyslaki) säännöksiä. Tällöin tulkintaa säännösten sisällöstä voidaan hakea yleisen yhteisöoikeuden periaatteista ja tulkintakäytännöistä säätiöoikeuden erityispiirteet huomioon ottaen.

¹ HE 166/2914, s. 100.

Toimivaltajaosta

Säätiön johto

Säätiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä säätiön tarkoituksen toteuttamista ja säätiön etua. Tätä yleisperiaatetta on kaikkien säätiön johtoon kuuluvien noudatettava ja sen tulisi olla yleisenä ohjeena hallituksen ja hallintoneuvoston jäsenille sekä toimitusjohtajalle kaikessa toiminnassa. Periaate koskee myös säätiön muiden elimien ja niihin kuuluvien jäsenten toimintaa.

Säätiön toimivaltajako ja vastuu päätöksenteossa määrittyy sen mukaan, mitä lakisääteiseen johtoon kuuluvia toimielimiä säätiössä on. Mikäli säätiössä on hallintoneuvosto hallituksen lisäksi, hallintoneuvoston tehtäviin kuuluu hallituksen valvonnan lisäksi yleensä laajakantoisien asioiden käsittely, ja siten hallituksen toimivallan ja vastuun piiriin kuuluvat asiat osaltaan supistuvat. Toimitusjohtajan tehtävänä taasen on operatiivisen toiminnan (päivittäinen hallinto) johtaminen. Mikäli säätiössä ei ole toimitusjohtajaa, hallituksella on suurempi vastuu operatiivisesta toiminnasta.

Toimitusjohtajan lakiin perustuvat tehtävät

Toimitusjohtaja huolehtii säätiön tarkoituksen toteuttamisesta ja hoitaa säätiön muuta päivittäistä hallintoa hallituksen antamien ohjeiden ja määräysten mukaisesti (yleistoimivalta).

Toimitusjohtaja vastaa, että säätiön kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito on luotettavalla tavalla järjestetty.

Toimitusjohtaja saa ryhtyä säätiön toiminnan laajuus ja laatu huomioon ottaen epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin vain, jos hallitus on hänet siihen valtuuttanut tai hallituksen päätöstä ei voida odottaa aiheuttamatta säätiön toiminnalle olennaista haittaa.

Toimitusjohtajan toimivallan määrittelystä

Säätiölain säännös asettaa toimitusjohtajan aseman alisteiseksi hallituksen asemaan, ja tältä osin säätiön toimitusjohtajan yleistoimivalta on hallitusta rajoitetumpi. Säätiölain perusteella toimitusjohtajalle kuuluvat kaikki säätiön päivittäiseen (juoksevaan²) hallintoon kuuluvat operatiiviset asiat, jos hallituksen antamista ohjeista ja määräyksistä ei muuta johdu. Käytännössä siis toimitusjohtajan ja hallituksen välinen työnjako jää yksityiskohtaisemmin säätiökohtaisesti määritettäväksi. Lähtökohtaisesti hallitus määrittää toimitusjohtajan ja hallituksen välisen työnjaon.

² Vrt. osakeyhtiölaissa (624/2006) toimitusjohtajan yleistoimivallan määrittelyssä käytetään termiä ”juokseva hallinto”. Tällä tarkoitetaan samaa asiaa kuin päivittäisellä hallinnolla.

Säätiölaissa ei ole varsinaisesti määritelty, mitä tarkoitetaan päivittäisellä (juoksevalla) hallinnolla ja toimitusjohtajan yleistoimivallalla.³ Päivittäiseen hallintoon voidaan ainakin katsoa kuuluvan:

1. Säätiön varsinaisen toiminnan johtaminen ja mahdollisesti säätiökonserniin kuuluvien muiden yhteisöjen ja säätiöiden toiminnan johtaminen. Johtaminen sisältää säätiön varsinaiseen toimintaan, liiketoimintaan ja varainhoitoon liittyvien tavanomaisten päätösten tekemisen. Varsinaiseen toimintaan, liiketoimintaan ja varainhoitoon liittyvistä päätöksistä suurin osa on yleensä toimitusjohtajan toimivaltaan kuuluvia päätöksiä;
2. Säätiön varsinaisen toiminnan, liiketoiminnan ja varainhoidon valvominen, joka tarkoittaa eri osa-alueiden tehokkuuden, tuloksellisuuden ja taloudellisuuden seurantaa ja valvontaa;
3. Varsinaiseen toimintaan, liiketoimintaan ja varainhoitoon liittyvien sopimusten tekeminen sekä yhteistyö sopimuskumppanien ja eri sidosryhmien kanssa. Lähtökohtaisesti pääosa säätiön toimintaan, liiketoimintaan ja varainhoitoon liittyvistä sopimuksista kuuluu toimitusjohtajan toimivaltaan;
4. Henkilöstön valinta ja heidän työsuhteidensa ehdoista sopiminen. Mahdollisen johtoryhmän jäsenten valinta kuuluu ensisijaisesti hallituksen tehtäviin, mutta toimitusjohtajalla tulisi tässä olla myös merkittävä valmisteluvastuu.
5. Yhteiskunnallisten velvoitteiden toteuttaminen. Säätiön varsinaiseen toimintaan, liiketoimintaan ja varainhoitoon liittyvien yhteiskunnallisten velvoitteiden hoitaminen oikein ja ajallaan kuuluvat toimitusjohtajan vastuulle ja valvontavelvollisuuden piirissä oleviin asioihin. Tällaisia velvoitteita voivat olla esimerkiksi verojen maksu, arvonlisäverojen tilittäminen, ennakonpidätyksen suorittaminen ja maksaminen, eläkemaksujen maksaminen, erilaisten lupien ja viranomaisilmoitusten laadinta;
6. Hallituksen asioiden valmistelu ja päätösten toteuttaminen;
7. Hallintoneuvoston asioiden valmistelu yhdessä hallituksen kanssa ja päätösten toteuttaminen;
8. Säätiön varsinaisen toiminnan, liiketoiminnan ja varainhoidon organisointi. Toimitusjohtajan tehtävänä on huolehtia, että säätiöllä on tehokas ja toimiva organisaatio, joka hoitaa edellä olevat tehtävät käytännössä.

Säätiölain mukaan toimitusjohtaja saa ryhtyä säätiön toiminnan kannalta epätavallisiin ja laajakantoisiin toimiin vain, jos hallitus on hänet siihen valtuuttanut. Arvioitaessa tavallisen ja epätavallisen toimen rajaa tai laajakantoisen toimen sisältöä ja toimitusjohtajan toimivaltaa suhteessa hallituksen (hallintoneuvoston) toimivaltaan, säätiön toimintaa arvioidaan ottaen huomioon sen toiminnan laajuus ja laatu. Arviointi on säätiökohtaista ja sidoksissa säätiön tarkoitukseen ja sen toteuttamismuotoihin sekä varainhoitoa koskeviin säätiölain määräyksiin. ”Pääomasäätiössä” (tyypillisesti apurahasäätiössä) varallisuuden

³ Lainvalmisteluasiakirjoissa tätä on kuvattu melko laajasti siten, että toimitusjohtajan yleistoimivaltaan voi kuulua hankkeiden toteuttaminen vahvistetun toimintasuunnitelman puitteissa, säätiön henkilöstön ottaminen ja erottaminen, toiminnassa tarvittavien tavanomaisien sopimusten tekeminen, säätiön sijoitusomaisuuden hoitaminen sijoitusstrategian mukaisesti sekä toiminnan rahoittamiseksi harjoitettavan liiketoiminnan johtaminen ja kehittäminen. Toimitusjohtajan yleistoimivaltaan voi kuulua myös tarkoituksen toteuttamiseen liittyvien apurahojen ja avustusten jakaminen. Jos säätiön varsinaisena toimintana on apurahojen jakaminen, hallitus voi siirtää apurahojen jakamiseen liittyvää päätösvaltaa toimitusjohtajan yleistoimivaltaan kuuluvaksi myös laajemmassa määrin esimerkiksi vahvistamalla apurahatoiminnan periaatteet, menettelyt ja seurannan, joiden perusteella toimitusjohtaja voi päättää hallituksen määräämin edellytyksin säätiön jakamista apurahoista. Hallitus voi siirtää tehtäviä toimitusjohtajalle sekä sääntömääräyksillä että hallituksen päätöksillä. Säännöissä ja hallituksen päätöksillä voidaan myös rajoittaa toimitusjohtajan toimivaltaa päivittäisten toimien osalta esimerkiksi siten, että hallitus päättää kaikista pitkäaikaisista sopimuksista ja vähäisistäkin avustuksista. HE 166/2014.

arvolla ja käytettävillä sijoitusomaisuuden muodoilla on merkitystä arvioitaessa toimivallan rajoja varallisuuden hoidossa. Säätiön sijoituspolitiikka ohjaa toimivaltajakoa lain säännöksiin ja säätiön sääntöjen täydentäjänä.

Toimitusjohtajan asemasta säätiössä

Toimitusjohtaja, säätiölain mukaisesti, hoitaa säätiön juoksevaa (päivittäistä) hallintoa hallituksen ohjeiden mukaisesti ja vastaa, että kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito on järjestetty luotettavalla tavalla. Toimitusjohtajan tehtävää ja toimivaltaa koskeva säännös on osakeyhtiön toimitusjohtajan tehtävästä ja toimivallasta annetun säännöksen kanssa sinällään saman sisältöinen. Tämä merkitsee sitä, että säätiön toimitusjohtajan asema on samankaltainen kuin osakeyhtiössä, tosin huomioon ottaen mahdolliset säätiötoiminnan ja -oikeuden erityispiirteet. Säätiölain mukainen toimitusjohtaja ei siten ole työsuhteessa säätiöön, vaan hänen tehtävistään määrätään säätiölaissa ja säätiön säännöissä. Näiden lisäksi on tarpeen tehdä erillinen toimitusjohtajasopimus, jossa määritellään toimitusjohtajan tehtävään liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista lakia ja sääntöjä tarkemmin. Sopimuksessa olisi hyvä määritellä muun muassa toimitusjohtajan tehtävästä, tavoitteiden asettamisesta, palkasta, luontaiseduista, kulukorvauksista, loma-oikeudesta, sivutoimista, kilpailukiellosta, riitojen ratkaisemisesta ja sopimuksen päättämiseen liittyvistä ehdoista.

Säätiölain mukaan hallitus valitsee toimitusjohtajan. Tästä ei voida poiketa säätiön säännöissä. Vastaavasti toimitusjohtajan sopimussuhteen päättymisestä päättää säätiön osalta hallitus. Tähän ei tarvita työsuhteen tapaan työsuhtesopimuksissa määrättyjä perusteita, vaan esimerkiksi luottamuksen loppuminen on riittävä peruste päättää toimitusjohtajan sopimus. Tämä merkitsee sitä, että säätiötoiminnassa käytäntöön tulevat yritystoiminnasta tutut toimitusjohtajasopimukset.

Säätiön toimitusjohtaja voi toimia säätiön hallituksen jäsenenä, mutta ei sen puheenjohtajana. Säätiöille laaditut hyvän hallinnon suositukset kuitenkin suhtautuvat kielteisesti siihen, että toimitusjohtaja olisi samanaikaisesti myös hallituksen jäsen.

Toimitusjohtajan eroamisoikeutta käsitellään sopimusasiana, ja tästä on syytä määrätä toimitusjohtajasopimuksessa. Erosta on ilmoitettava hallitukselle tai sen jäsenelle.

Toimitusjohtajan vastuu

Säätiön johdon ja toimitusjohtajan vastuuta voidaan jakaa kolmeen eri luokkaan: luottamusvastuu, vahingonkorvausvastuu ja rikosvastuu.

Toimitusjohtajan asemasta seuraa, että toimitusjohtajan tulee käytännössä nauttia hallituksen luottamusta. Jos luottamusta ei ole, hallitus pääsääntöisesti päättää toimitusjohtajan tehtävän johtajasopimuksen mukaisesti.

Säätiölain mukaan toimitusjohtajan on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään tahallaan tai huolimattomuudestaan aiheuttanut säätiölle. Vahingonkorvausvastuun toteutuminen

edellyttää toimitusjohtajalle kuuluvan huolellisuusvelvollisuuden laiminlyöntiä. Toimitusjohtaja on myös korvausvelvollinen säätiölle ja muulle henkilölle aiheuttamastaan vahingosta silloin, kun vahinko on aiheutunut tahallaan tai huolimattomuudesta säätiölakia tai säätiön sääntöjä rikkomalla.

Säätiölain vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan sääntelyn lisäksi toimitusjohtaja voi olla vahingonkorvausvastuussa säätiölle tai muulle henkilölle muun lainsäädännön kuten vahingonkorvauslain taikka sopimusvastuun perusteella (esimerkiksi johtajasopimuksen rikkominen). Vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu voi käytännössä realisoitua vain harvoin, sillä säätiön toiminnassa aiheutunut vahinko on pääosin taloudellista vahinkoa, ja vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaan niin sanottu ”puhdas varallisuusvahinko” korvataan vahingonkorvauslain perusteella vain poikkeuksellisesti.

Säätiön johdon toiminnassa on mahdollista syyllistyä tekoihin, jotka voivat johtaa rikosvastuuseen. Rikosvastuuseen voi joutua joko tahallisena tai laiminlyöntinä pidettävästä teosta.

Säätiölaissa on erityisesti säätiön toimintaan liittyen määrätty säätiörikkoksesta ja säätiörikkomuksesta.

Säätiörikos on rangaistava vain tahallisena tekona. Teko ei ole ehdotuksen mukaan rangaistava, jos se on vähäinen tai jos siitä on muualla laissa säädetty ankarampi rangaistus.

Säätiörikkomuksena säädetty teko on rangaistava tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta tehdyllä teolla. Teko ei ole rangaistava, jos se on vähäinen tai siitä on muualla laissa säädetty ankarampi rangaistus. Säätiörikkomuksesta voidaan tuomita sakkoon.

Säätiön toimitusjohtaja voi säätiön toiminnan johdosta syyllistyä myös monenlaisiin eri rikoksiin:

- varkaus, kavallus (RL 28 luku)
- kirjanpitorikos ja muut elinkeinorikokset (RL 30 luku)
- kätkemis- ja rahanpesurikos (RL 32 luku)
- terrorismirikos (RL 34a luku)
- petos- ja muu epärehellisyys (RL 36 luku)
- tieto- ja viestintärikos (RL 38 luku)
- virkarikos (RL 40 luku); mikäli säätiöllä on julkinen hallintotehtävä
- työrikos (RL 47 luku)
- ympäristörikos (RL 48 luku)
- luonnonvararikos (RL 48a luku)
- eräiden aineettomien oikeuksien rikkominen (RL 49 luku)
- arvopaperimarkkinarikos (RL 51 luku).

Toimitusjohtajan asema verrattuna johtavaan toimihenkilöön⁴

Säätiölain perusteella säätiöllä ei tarvitse olla toimitusjohtajaa. Säätiössä voi myös olla säätiön toimintaa johtava toimihenkilö, tyypillisesti nimikkeeltään asiamies, yliasiamies, toiminnanjohtaja tai pääsihteeri. Säätiöoikeudessa voidaan yhdistysoikeuden tapaan arvioida, että säätiön toimintaa johtavan toimihenkilön toimivalta voidaan määrittää säätiön säännöillä, ohjesäännöillä ja hallituksen päätöksillä sekä säätiö hallintokäytännöillä lähelle tulevan säätiölain toimitusjohtajan toimivaltaa. Säätiölaissa tarkoitettua toimitusjohtajan toimivaltaa suurempaa toimivaltaa säätiön johtavalle toimihenkilölle ei voida säätiökohtaisesti määrittää.

Johtava toimihenkilö on pääsääntöisesti työsuhteessa säätiöön (poikkeustapauksessa ”luottamushenkilö”, jos työsopimuksissa määritellyt työsuhteen ehdot eivät täyty). Tällöin johtavan toimihenkilön asema määrittyy työoikeudessa sovellettavien periaatteiden mukaisesti. Työsopimuslaki määrää työsuhteen päättämiseen liittyvistä edellytyksistä (purkamisen ja irtisanominen). Lisäksi säätiön toimialalla voi olla säätiön toimintaan sovellettava työehtosopimus, joka työehtosopimuksen soveltamissäännöksiin mukaan voi joko kokonaan tai osaksi koskea johtavaa toimihenkilöä (usein työaikaa koskevia rajoituksia).

Säätiölaissa tarkoitettua toimitusjohtajan ja johtavan toimihenkilön vastuu määrittyy erilaisin perustein. Johtavan toimihenkilön vastuu määräytyy vastaavien periaatteiden mukaisesti kuin työntekijän vastuu ja on siten lievempää kuin toimitusjohtajan (ja hallituksen jäsenten).

Johtopäätöksiä

Säätiölain mukainen toimitusjohtaja mahdollistaa aikaisempaan verrattuna selkeämpää toimivaltajakoa ja vastuunjakoja säätiön toimintaa johtavan henkilön ja hallituksen välillä. Toimitusjohtajan oman aseman kannalta merkityksellisen johtajasopimuksen ehtojen määrittely erityisesti sopimuksen päättämistilanteiden varalta voi aiheuttaa taloudellisia vaikeuksia erityisesti pienille toiminnallisille säätiöille, joiden kassavirta perustuu jatkuvasti tulojen ja menojen lyhytaikaiseen tasapainottamiseen eikä omaa pääomaa ole kertynyt yllättävien tilanteiden varalle. Tasapainoisen johtajasopimuksen puuttuminen taasen heikentää toimitusjohtajan rekrytointimahdollisuuksia.

Varakkaissa pääomasäätiöissä ja isohkoissa toiminnallisissa säätiöissä toimitusjohtaja mahdollistaa työsuhteista johtoa paremmin päivittäisen toiminnan johtamisen järjestämisen. Säätiölakiin perustuva toimivaltajakoko luo tällöin hallituksen jäsenten vastuulle selkeämmät rajat kuin työsuhteisen johdon kanssa.

Näkemykseni on, että varakkaissa pääomasäätiöissä ja toiminnallisesti isohkoissa säätiöissä toimitusjohtaja-toimielimen ottaminen käyttöön säätiön johtamisessa luo tehokkaamman hallintomallin ja ennakoitavamman vastuunjaon säätiössä.

Juha Viertola, oikeustieteen lisensiaatti

⁴ Johtavalla toimihenkilöllä tarkoitetaan tässä henkilöä, joka johtaa säätiön operatiivista/päivittäistä toimintaa ja hallintoa. Säätiön johtajan nimike voi olla esimerkiksi yliasiamies, asiamies, toiminnanjohtaja, pääsihteeri jne.